

EĞİTİM KAVRAMI¹

---

¹**Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için yazarın/yazarların aşağıda verilen eserine/eserlerine bakılabilir:**

Taşkın, P. (2014) *Ortaöğretim Okulları Öğrencilerine Yönelik Disiplin Düzenleme ve Uygulamalarının Çocukların Temel Hak ve Özgürlükleri Bağlamında Değerlendirilmesi*, YayınlanmamıŐ Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi EĞitim Bilimleri Enstitüsü.

Eğitim, bireysel ve toplumsal ihtiyaç ve beklentilerin gelişip değişmesiyle, amacı, içeriği, işlevleri, süreci ve suresi değişen toplumsal bir kurumdur. Eğitim aracılığıyla kazanılan bilgi, beceri ve tutumlar ile bunları kazanma yöntemleri toplumdan topluma ve çağdan çağa değişmekte; ancak toplumun yeni kuşaklarının eğitilme ihtiyaç varlığını korumaktadır. Bireysel, toplumsal ve evrensel ihtiyaçlar, bireyin hangi doğrultuda eğitilmesi gerektiğini belirlemektedir (Okabol, 2005; Uras, 2002).

Eğitim (*education*) Latince kökenli bir sözcüktür. Kökeninde “*educare*” ve “*educere*” sözcükleri yer almaktadır. “*Educare*” sözcüğü öğreneni özel bir beceriyle donatmak için talim ettirmek anlamındadır ve daha çok özel bir iř ya da meslekle bağlantılıdır. Dışarı ya da ileri götürmek anlamındaki “*educere*”ye göre yürütülen eğitim yetkinleştiren, öğrencilerin dünyayı keşfedebilmesinin yanında kendini de tanıyabilmesini sağlayan, özel bir amaçla değil tamamen kendilerine atfedilen değer sebebiyle fikirlerinin izlenmesini ve becerilerinin gelişmesini sağlayan bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir. *Educere* anlayışının benimsenmesi sonucunda eğitimin temel amacı, belirli alanlarda uzmanlar yetiştirilmesinden çok, bireylere kişisel özerkliğin kazandırılması olmaktadır. Böylelikle kendi ayakları üzerinde durabilen ve karşılaştığı her duruma uygun davranabilme yeteneğine sahip, diğer bir deyişle değişim sürecine uyum göstermede başarılı bireyler yetişebilecektir (Billington, 1997).

Eğitim kavramına ilişkin bir başka özümleme eğitim kelimesinin etimolojik kökeninden çok eğitim olgusunun tarihsel anlamı üzerinden de yapılabilir. Bu açıdan kimi yazarlar, eğitimin tanımını eğitim kelimesinin kökenine inmeksizin yapmışlardır. Örneğin, Aristo’ya göre eğitim, öncelikle çocuklara toplumsal ve ahlaki değerleri aşılamaktır. Çünkü Aristo, siyasal toplumun benzer değerler tarafından oluşturulduğuna inanmaktadır. Ahlaki eğitim hakkındaki fikirleri

kolektiftir ve çocukların, toplumun değerlerini ve toplumun kurallarını geniş biçimde yansıtan bir öğretim programının işlendiği okullarda okumalarına odaklanmaktadır (McMillan, 2010).

Aquinas, eğitim konusunda özel olarak canlı bir imgeden faydalanmış ve derin bir gözlem yapmıştır. Ona göre öğretmenle öğrencisi arasındaki ilişki, doktorla hastası arasındaki ilişki gibidir. Nasıl ki doktorun yapabileceği tek şey hastasına iyi olabilmesi için atması gereken adımları göstermekse, öğretmenin de bütün yapabileceği, öğrencisine daha eğitilmiş hale gelebilmesi için hangi adımları atması gerektiğini sunmaktır. Doktorun tavsiyesine uymak hastaya kaldığı gibi, öğretmenin önerdiği şekilde araştırmalar yapmak ya da daha fazla ilerleme kaydetmek için olguları öğrenerek önerilere kulak verip vermemek de öğrenciye kalmıştır (Billington, 1997).

Durkheim, ahlaki amaç için eğitim anlayışını, eğitimi sosyolojik bakış açısı içerisine konumlayarak ve eğitimle çocukların toplumun etkin üyeleri haline gelecek şekilde yetiştirildiklerini ileri sürerek geliştirmiştir. Bu açıdan eğitimin oldukça açık bir amacı bulunmaktadır: Çocuklara toplumun etkin ve etkili bir yetişkin üyesi haline nasıl geleceklerini öğretmektir (McMillan, 2010).

Rousseau'ya göre, çocuğa eğitim verilmesi, onun doğal gelişimini bozmayacak biçimde gerçekleşmelidir. Çünkü ona göre eğitim aslında bir eksiltme sürecidir ve yetişkinlerdeki kusurların nedeni de hatalı eğitimden kaynaklanmaktadır. Locke çocuğun düşünsel gelişimi ve özdenetimini, geliştirdiği "geleceğin yurttaşı" imgesine göre şekillenmesini önermektedir. Ona göre zihnimiz boş bir levha olduğu için buraya yazılacak olanlardan sırasıyla anne-babaları, öğretmenleri ve devleti sorumlu tutar. Bu nedenle çocuğun bilgisizliği, kabalığı kendisinin suçu değildir; büyüklerinin sorumluluğudur. Locke eğitimi bir ekleme süreci olarak görmekte ve bu süreci uygar yetişkinin biçimlendirilmesi ve yetiştirilmesi olarak algılamaktadır. Ona göre eğitimin ana konusu, geliştirilmesi gereken alışkanlıkları belirlemektir (Tan, 1994; Locke, 2004).

Tolstoy'a göre, "eğitim bir insanın diğerini kendi gibi kılma eğilimidir. Eđitimci çocuğu eğitme gayretine soyunur; çünkü bu eğiliminin altında çocukluğunun saflığını kıskanması ve onu kendi gibi kılma arzusu yatar" (Tolstoy, 2008). Holt'a göre eğitim, bazı insanların diğerlerinin bilmesinin gerekli olduğuunu dűşündűđü şeylerin öğretilmesini sağlayan, birileri tarafından diğerlerinin iyiliği için uygulanan, kişileri kalıba sokmaya ve şekillendirmeye dayalı bir sistemdir (Holt, 2008). Benzer bir şekilde Illich (1988), eğitim sürecinin, insanın imal edilme süreci olduğuunu ve bu yönüyle de eğitim kurumlarının insanları programlama merkezleri olduğuunu ileri sürmektedir.

Althusser'e göre (2003), eğitim, toplumun yeniden üretimini mümkün kılan temel bir ideolojik devlet aygıtıdır. Akyüz'e göre (2014) eğitim, bireyin zihinsel, duygusal, toplumsal yeteneklerinin ve toplum içindeki davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da istenilen amaçlar doğrultusunda bireye yeni bilgiler ve davranış becerileri kazandırılması yönündeki çalışmaların tümünü anlatır.

Eğitimin genel amacı, yetişmekte olan çocukların ve gençlerin, topluma sağlıklı ve verimli bir biçimde uyum sağlamalarına yardım etmektir. Bu uyumun gerçekleştirilebilmesi için, bireylerin ilgi ve yetenekleri, eğitim yoluyla son sınırına kadar geliştirilir ve davranışları eğitimin amaçları doğrultusunda değiştirilir. Eğitimin, bireylere bilgi ve beceri kazandırmanın yanında, toplumun yaşamasını ve kalkınmasını devam ettirebilecek ölçüde ve nitelikte değer üretmek, mevcut değerlerin yaşatılmasını sağlamak, eski ve yeni değerleri bağdaştırmak gibi işlevleri de vardır (Varış, 1994). Eğitimle kişinin şimdiki ve gelecek yaşamına hazırlanması, gelişmesi ve ülkenin kalkınmasının sağlanması amaçlanır (Başaran, 1982).

Bu açıklamaların ışığında eğitimin amacı birey ağısından bakıldığında, "bireye kişilik kazandırmak", "bireyde demokrasi bilincini oluşturmak ve geliştirmek" ve "bireyin yaşama ve topluma uyum yeteneğini geliştirmek" olarak özetlenebilir. Toplum ağısından bakıldığında eğitimin amacı, toplumun kalkınmasına ve gelişme hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktır.

Kuşkusuz toplumun refah ve güvenliğe kavuşabilmesi için, toplumu oluşturan bireylerin de ekonomik bir güce sahip olmaları, insan gücünün toplumun gelişmesini sağlayacak hedeflere yöneltilmesi gerekir. Ekonomik kalkınmayı ve sosyal gelişmeyi dikkate almadan yapılan eğitim hizmeti ne bireye ne de topluma yararlı olabilir (Akyüz, 1981).

Aşağıda eğitimin toplumsal, siyasal, ekonomik işlevleri ile bireyi geliştirme görevi tartışılmıştır.

A. Eğitimin Toplumsal İşlevleri

Eğitimin toplumsal işlevi ile kastedilen, eğitimin bireyin toplumsallaşmasına katkıda bulunmasıdır. Toplumsallaşma bireyin toplumun etkin bir üyesi haline gelmesidir. Birey kendisine aktarılan bilgi ve değerleri içselleştirerek bir toplumun etkin bir üyesi haline gelebilir. Bireyin toplumdaki üyelerle birlikte yaşaması ve toplum değerlerini benimsemesi, toplumsal hayatın kurallarına uyması ve toplum içindeki rollerini yerine getirebilmesi toplumsallaşması ile mümkündür (Şirin, 2008). Eğitimin, toplumsal işlevlerinin dört boyutlu olduğu söylenebilir.

Bu toplumsal işlevlerden ilki "toplumun kültürünü aktarma" işlevidir. Taylor kültürü, bir toplumun üyesi olarak insanın elde ettiği bilgi, inanç, sanat ve ahlak anlayışı, kanun, gelenek ve diğer beceri ve alışkanlıkları içeren karmaşık bütün olarak tanımlamakta ve kültürün grup ortamlarında öğrenilip öğretildiğini, çocuk ve yetişkin arasındaki toplumsal iletişim yoluyla kuşaktan kuşağa geçtiğini söylemektedir (Whitten, 1974'den akt. Uras, 2002). Taylor'un bu söylemini de göz önünde bulundurarak, toplumun tüm kurumlarının ve bireylerinin toplumsallaştırma sürecinde rol oynadığını söylemek mümkündür. Okul, toplumsal kurumlar arasından bireylerin sosyalleşmelerine informel eğitim yoluyla değil, planlı, programlı ve amaçlı diğer bir deyişle formel eğitim yoluyla katkıda bulunup, bireyleri hayata, sosyal bir ortamda yaşamaya hazırlaması bakımından sıyrılmaktadır. Ancak okuldaki toplumsallaşma süreci büyük ölçüde formal eğitime dayansa da, öğretmeni ve arkadaşları ile iletişim halinde olan çocuk, bu etkileşimlerle de, diğer bir ifadeyle informal eğitim yoluyla da kültürünü öğrenmeye devam eder. Sözü edilen bu kültürlenme süreci aslında bir toplumsal öğrenme süreci ya da çocuğun diğer insanlardan davranış biçimlerini öğrenme sürecidir. Toplumsal öğrenme ödül ve ceza, taklit ve bilgi verici öğretme yoluyla gerçekleşebilir (Uras, 2002).

Eğitimin ikinci toplumsal işlevi, "toplum kültürünü değiştirme"dir. Toplumsal bütünlüğün korunmasında kültürün aktarılmasının önemi kadar, mevcut kültürün gelişmesi ve

o toplumun üyelerinin ihtiyaçlarını daha iyi karşılar hale gelmesinin de önemi bulunmaktadır. Toplumsal değişme toplumun yapısının değişmesidir. Toplumsal yapının değişebilmesi için öncelikle bireylerin davranışlarının değişmesi gerekir. Çünkü bireyler toplumun temelini teşkil ederler. Bireylerde sözü edilen bu davranış değişikliklerinin gerçekleşmesi, eğitim sisteminin unsurlarından birini oluşturan okul aracılığıyla mümkün olmaktadır (Uras, 2002). Uras'a göre (2002) okul, aydınlar ve bilim insanları yetiştirmektedir. Okullarda yetişen bilim insanları ve aydınlar da toplumsal olay ve olgulara eleştirel gözle bakarak, olması gereken konusunda düşünceler üretmekte, yeni buluş ve icatlar yaparak toplumsal değişime öncülük etmekte ve daha iyi bir topluma katkıda bulunmaktadır.

Eğitimin üçüncü toplumsal işlevi, "toplumsallaştırma"dır. Çocukların toplumsal varlıklar ve belli bir toplumun üyeleri olarak gelişmeleri için gerekli olan beceri, norm ve değerleri elde etme süreci ifade edilmektedir. Çocukların gelişmeleri için gerekli olan bu kazanım süreci, formel olarak okulda, eğitim aracılığıyla sağlanmaktadır. Sözü edilen bu toplumsallaşma süreci ile birbirine benzeyen, benzer duygu, düşünce ve tutumları taşıyan bireyler yaratarak toplumsal varlığını sürdürmektedir. Ancak bu yolla kültürdeki bazı olumsuz unsurlar da kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır (Uras, 2002).

Eğitimin dördüncü toplumsal işlevi, "toplumsal olarak yeniden üretim"dir. Bireyler ve aileler topluma sadece yeni bireyler kazandırmazlar; aynı zamanda hem dünyaya yeni gelmiş bireye toplumun kültürünü kazandırırılar hem de toplumsal yapıya süreklilik kazandırırılar. Ancak bu kazandırma sürecinde cinsiyet, sınıf, etnik gibi unsurlardan kaynaklanan farklılıkların ve eşitsizliklerin de yeniden üretilmesi söz konusu olabilir (Uras, 2002). İşte bu yeniden üretim sürecinde farklılıkların ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında eğitim olumlu yönde aracı olabileceği gibi, bu farklılıkların ve eşitsizliklerin artmasına da sebep olabilecektir. Âdem(1997) bu durumu, "eğitim, bireylere başlangıçtaki durumlarından daha yüksek bir

yetişme düzeyi sağlayarak, onları gelecekteki toplumsal ve mesleksen statülerini büyük ölçüde koşullandıran düzeylerle birbirinden farklılaştırır.” şeklinde ifade etmektedir.

B. Eğitimin Siyasal İşlevleri

Eğitim, Bilhan'a göre (1991), bir siyasettir. Siyasetin işlevleri arasında, eğitimin bir yeri olduğu gibi, eğitimin işlevleri arasında da siyaset bulunmaktadır. Bu durum, eğitim ve siyaset arasında sürekli bir etkileşimin olmasına yol açmaktadır. Eğitimin geliştirdiği dünya görüşünün siyaseti etkilemesinin yanı sıra siyasi görüşler de az veya çok eğitime yansiyabilmektedir. Devlet kurumunun oluşmasıyla, eğitimin siyasal işlevi ortaya çıkmış, milliyetçilik ve demokrasinin gelişmesiyle de önemi artmıştır. (Fidan ve Erden, 1998). Eğitimin en önemli siyasal işlevi bireyin siyasal sosyalleşmesini sağlamaktır. Siyasal sosyalleşme, "toplumsal-siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren, dolaylı ve doğrudan etkileşim sonunda, bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, davranış ve değerlerin gelişmesidir" (Alkan, 1989).

Bursalıoğlu (1998), eğitimin siyasal işlevini, devlet sistemine bağlı ve liderlik özelliklerine sahip yeni nesiller yetiştirilmesi olduğunu ifade etmekte; ancak siyasal liderliğin yetiştirilmesinin önemsenmediğini belirtmektedir. Başaran (2011), eğitimin siyasal işlevini, diğer insanlara ve onların sahip oldukları haklara saygılı, demokrasiyi kendi yaşamında özümseyebilmiş bireyler yetiştirmek olduğunu ifade etmektedir. Fidan ve Erden (1998), eğitimin siyasal işlevlerini üç grupta toplamaktadırlar. İlki, bireylere milli değerler kazandırmak, millet bilincini oluşturmak ve mevcut siyasal düzeni korumaktır. İkincisi liderler yetiştirmek ve üçüncüsü ise seçmen yetiştirmektir. Tezcan (2011) eğitimin, mevcut siyasal düzene sadık ve bağlı vatandaşların ve siyasal liderlerin yetiştirilmesini sağladığını belirtmektedir.

Eğitimin siyasal işlevleri olduğunu ve olması gerektiğini kabul eden bu görüşlerin aksine eğitimin siyasal işlevlerini son derece tehlikeli bulan görüşler de bulunmaktadır. Örneğin Bhave (2008), hükümetlerin eğitim üzerinde herhangi bir otoritesi olmaması gerektiğini, eğitimin bilge insanlara bırakılması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre,

Her öğrenci eğitim bakanlığının belirlediği kitabı okumak durumundadır. Eğer yönetim faşistse öğrenciler faşizmi öğreneceklerdir; komünistse öğrencilere komünizm vaaz edilecektir; kapitalistse kapitalizmin mükemmelliğini anlatıp duracaktır; yine planlamaya inanıyorsa öğrenciler de planlamaya değin her şeyi öğreneceklerdir.

C. Eğitimin Ekonomik İşlevleri

Eğitimin ekonomiyle yakın ilişkili olması kaçınılmazdır. Çünkü ekonomi, insanların sonsuz ihtiyaçlarının kıt kaynaklarla karşılanamaması nedeniyle kaynakların verimli kullanımı ve sahip olunan mevcut kaynakların arttırılmasına yöneliktir. Kaynakların verimli kullanılabilmesi ve arttırılması bireylere belirli davranışların kazandırılması ile mümkün olabilecektir. Bu kazanım eğitim yoluyla yapılır. Bu bağlamda eğitim sisteminin ekonominin kurallarına göre işlemesi beklenir. Ayrıca eğitimin, ekonominin ihtiyaç duyduğu nitelikte ve sayıda insan gücünü yetiştirmesi gerekir. Sözü edilen insan gücü, iyi üreticiler ve bilinçli tüketiciler şeklinde ortaya çıkar (Karakütük, 2011).

Sanayi Devrimi'nden önce bireyin, ekonomik sistemde yer edinebilmesi için ailesinden ve ustasından öğrendikleri yeterli olurken, Sanayi Devrimi'nden sonra bu informel ya da yarı formel eğitim, kapitalist üretim biçiminin ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir. Bu nedenle bilgi üretimde kullanılmaya başlanmış ve üretime katılan insan gücünün de bu bilgiye sahip olması gerekliliği doğmuştur. Dolayısıyla eğitim, üretim için uygun ve gerekli özellikleri bireylere kazandırmakla yükümlü hale gelmiştir. Böylelikle retim ihtiyaç duyduğu nitelikte ve nicelikte bireylerin yetiştirilmesi eğitimin amaçlarından biri haline gelmiştir. Üretim için ihtiyaç duyulan nitelikte ve nicelikte insan gücünün oluşması ekonomik sistemin iyi işleyebilmesi için yeterli değildir; bireylere akılcı tüketim yapmalarının gerekliliğini ve birikim yapmalarının önemini de aktarmalıdır. Böylelikle bireysel ve toplumsal zenginleşme söz konusu olabilecektir. Bu kazanımın da eğitim yoluyla elde edilmesi mümkündür. Böylelikle eğitim yoluyla bilinçli tüketiciler de yetişebilecektir (Uras, 2002).

D. Eğitimin Bireyi Geliştirme İşlevleri

Çađdař toplumlarda bireyin önemi artmaktadır. Bu artışın altında yatan, toplumun tek tek bireylerden oluştuğu ve bireylerin refahının toplumun refahını sağlayacağı dűřüncesidir. Birey eğitim sistemi içerisinde, doğal ve toplumsal çevresini tanıyarak, bunlardan en verimli şekilde yararlanma ve ihtiyaçlarını dengeli şekilde karşılama yollarını öğrenir. Bunun dışında özgerekleştirim yoluyla, başka bir ifadeyle kendini tanıyarak, yeteneklerini geliştirip yeterliliğe dönüştürerek, akılcı yaklaşımla sorunlarını çözerek, iradesini, dűřüncesini ve eylemlerini özgür kılarak kendi refahını arttırabilir. Bu da ancak eğitim süreci ile mümkündür (Uras, 2002; Bařaran, 2011).